

УДК 338.2:365.28

А. В. Буряк

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ІНТЕГРОВАНИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Ринковий поступ національної економіки зумовив трансформаційні процеси організаційно-правових форм аграрних підприємств як первинної їх ланки, визначивши стратегію господарювання та умови зовнішнього оточення з виникненням бізнес процесів. Перетворення відносин власності, управління фінансами, виробничим потенціалом відображає тенденції монополізації, що характеризується корпоративними процесами для вітчизняного товаровиробника сільськогосподарської продукції, які можуть стати одним із джерел інвестиційного пожвавлення аграрної галузі.

Ключові слова: фінансовий механізм, інтегратор, агропромислові підприємства, грошові потоки, фінансовий моніторинг.

Summary. Market progress of the national economy caused the transformation processes of legal forms of agricultural enterprises as their primary level, defining strategy and managing external conditions surrounding the emergence of business processes. The transformation of property relations, financial management, production potential, reflects the trend of monopolization, characterized by corporate processes to domestic producers of agricultural products, which can become a source of investment revival of the agricultural sector.

Key words: financial mechanism integrator, agro-industrial enterprises, cash flows, financial monitoring.

Постановка проблеми. У теоретичному і практичному плані функціонування фінансового механізму вітчизняних аграрних підприємств потребує своєї розробки і вдосконалення щодо вимог сьогодення. Більшість випадків свідчать про механічне перенесення на український ґрунт методів та прийомів сучасного визначення категорії фінанси, запозичених із країн ринкової економіки, які без урахування особливостей національних умов господарювання важко адаптуються до практичної діяльності. Через відсутність ефективної структурної архітектури вітчизняного фінансового механізму хронічними стали проблеми нестачі фінансів із постійним пошуком джерел фінансування, форм і методів раціонального використання обмежених коштів, особливо в умовах сезонного коливання аграрного виробництва.

Вихід із кризової ситуації, яка охопила аграрні підприємства України, передбачається у трансформуванні форм власності як стимулятора пошуку шляхів стабілізації власного фінансового клімату. Таким стимулятором є інтеграція у аграрній сфері економіки, що буде діяти в унісон з формуванням джерел фінансування та потребами виробничого потенціалу як системний замкнений цикл зрощення аграрного і промислового капіталу щодо виробничо-фінансового функціонування новостворених аграрно-промислових підприємств. Від ступеня і форм їх зрощення залежатиме ефективність господарських процесів, їх результативної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний стан науки в дослідженні форм господарювання, розвитку процесів агропромислової інтеграції і вдосконалення економічних взаємовідносин у інтегрованих формуваннях, характеризується теоретичними розробками, практичними висновками і пропозиціями провідних вітчизняних учених: В.Г. Андрійчука, С.І. Дем'яненко, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, В.М. Юрчишин, М.Й. Малік, М.Й. Хорунжий та багатьох інших. Накопичений ними теоретико-методичний досвід є ґрунтовною базою проведених досліджень сучасного стану АПК за його галузями і сферами.

Проте невпинність процесів ринкової національної економіки з її організаційно-правовим трансформуванням, і особливо аграрної сфери, потребує поглибленого вивчення формування фінансового механізму інтегрованих аграрних підприємств з метою управління ними.

Метою статті є визначення сутнісної ролі фінансового механізму аграрних підприємств в умовах прийняття рішення про створення агропромислової інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Економічний словник АПК трактує агропромислову інтеграцію як процес зближення і поєднання галузей сільського господарства і промисловості, що веде до органічного синтезу цих важливих сфер суспільного виробництва і праці, їх гармонійної соціально-економічної єдності [1, с.12]. Закономірністю виникнення агропромислової інтеграції є об'єктивні

процеси в економіці підприємств, пов'язаних формами власності, суспільним розподілом праці та кооперації між галузями аграрного і промислового виробництва, де головним посередником виступають фінанси.

Категоріальна сутність фінансів відображає економічні відносини в процесі створення і використання фондів (грошових коштів) та запровадження механізму кредитування, що виступає неминучим атрибутом як держави, так і будь-якого виду підприємницької діяльності. Формування, функціонування фінансів зумовлено нагальністю товарного виробництва, дією законів виробництва і законів обміну, національними інтересами держави та суспільства. У межах суспільства і держави фінанси як економічна система загалом, набувають національних ознак. Вони виражають сукупність національних відносин, за допомогою яких здійснюється розподіл валового суспільного продукту і національного доходу для утворення і використання грошових фондів на розширене відтворення сфери виробництва, соціальної інфраструктури та сприяння розвитку кредитної системи [2, с. 45].

За посередництва фінансів відбувається процес «з'єднання» робочої сили, коштів і предметів праці в єдиний виробничий механізм, у якому реалізуються економічні стимули, інтереси підприємництва та держави. Володіючи рушійною дією, подібно кровоносній системі людського організму, фінанси спонукають кругообіг придбаного капіталу, його нарощування і використання. В цілому, це виступає чинником інтеграції економічної сфери, її високоефективного функціонування і акумуляції грошових ресурсів для повторного циклу свого кругообігу, що задовольняє інтереси суб'єктів господарювання, підтримуючи їх у дієздатних параметрах.

Із досвіду розвинутих країн ринкової економіки відомо, що особлива цінність системи економічного механізму зростає по мірі посилення масштабності фінансово-господарської діяльності підприємств – їх інтеграції. Причому інтеграційна концепція сприймається як стрижень, навколо якого поєднуються основні елементи управління всією сукупністю організаційно-виробничих та фінансово-економічних процесів [3, с. 51].

Отже, інтеграційний поступ світового бізнесу не може обійти і проблему розвитку корпоративних операцій у вітчизняній економіці. Здійснюючи безупинний рух національної економіки до досягнень світової корпоративної практики, дія синергічного ефекту для вітчизняного товаровиробника стає все більш актуальною і значущою. Тому процес реформування аграрного сектора економіки у площині нових організаційно-правових структур є однією із актуальних проблем сьогодення. Нинішня тенденція в економіці України характеризується поширенням холдингових агроформувань як ознаки розвитку інтегрованого підприємництва із реалізації однієї і тієї ж стратегічно спільної для них цілі. Ефектом досягнення такої цілі є організаційно-економічна координація виробничо-фінансового

процесу господарювання, адже спонтанно виниклі різні неузгодженості в діяльності функціональних підсистем господарств такого типу нівелюються.

Інтеграція агропромислового комплексу втілює в собі можливість росту обсягів виробництва, підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції на основі зближення сільсько-господарської і промислової галузей, тим самим гармонійно синтезує сферу суспільного виробництва та сприяє соціально-економічному розвитку територіальних устроїв [4, с. 23].

У цьому разі злиття організаційно-економічних і технологічних процесів за своїм різноманіттям форм, створює цілісний агропромисловий комплекс замкнутого циклу виробничого кругообігу (виращування, переробка, реалізація) з доведенням готового продукту до кінцевого споживача. А цільова єдність і характер діяльності мають економічні переваги саме такого агропромислового формування. Крім того, єдиний орган управління характеризується своїм гнучким впливом на виконання виробничих завдань, що відображається на ефективності функціонування всього інтегратора. Саме система управління створює цілісність взаємозалежних та взаємообумовлених його частин і є об'єктивною необхідністю.

Висвітлення змісту та механізму побудови раціонального управління дає змогу сформувати відповідну структурну економіко-виробничу модель інтегрованого агропромислового підприємства, яка передбачає здійснення системного управління корпоративними фінансами, а по суті - його фінансовими ресурсами. Це дозволить у перспективі вдосконалити економічні взаємовідносини агроформування, як внутрішні, так і зовнішні, та скоординувати діяльність бізнес одиниць (структурні підрозділи) інтегратора у напрямі отримання необхідної інформації щодо визначення шляхів покращення результативної діяльності, збільшення продуктивності самого виробництва.

Повертаючись до поняття «фінансові ресурси», щодо визначення їх змісту і економічної сутності, то їх необхідно розуміти як сукупність фінансових потоків суб'єкта господарювання і держави [5, с. 90]. При цьому можна констатувати, що у плані існування різних ознак стосовно визначення фінансових ресурсів існують і різні види фінансових потоків. Такий висновок може ґрунтуватися також на існуванні різних видів ринків, кожному з яких притаманні свої фінансові інструменти — окремі форми короткострокового й довгострокового інвестування. До того ж різним фінансовим інструментам властиві свої особливості щодо визначення грошей, які змінюються з часом. Тобто необхідно розрізняти фінансові потоки за ступенем здатності перетворюватись у грошові потоки за їх різновидом протягом дії певного періоду.

Поряд із цим зауважимо, що фінансові ресурси інтегрованого агропромислового підприємства можуть набувати й різних форм, що зумовлює наяв-

ність цілеспрямованих фінансових потоків як взагалі, так і в межах його бізнес одиниць.

Багаторівневність і складність взаємозв'язків фінансового механізму створює можливості для широкого його маневру, дозволяє своєчасно вводити в дію великий набір фінансових та грошових потоків у вигляді кредитно-грошових важелів регулювання, впливаючи на економічний механізм як на систему, що формує комплексний характер функціонування фінансової політики агроінтегратора. Роль кредитної системи полягає у тому, що вона підтримує високу норму народногосподарського накопичення, сприяє розв'язанню проблеми реалізаційних і виробничих процесів агропромислового підприємства та розвитку його різноманітних напрямів господарювання, включаючи диверсифікацію агробізнесу.

Безумовно, найважливішим елементом фінансового механізму підприємства є грошовий потік, який присутній в усіх фазах функціонування його фінансової системи [6, с. 77]. У цій площині сучасний грошовий потік являє собою сукупність грошових коштів, які авансуються процесом виробництва і під дією реалізаційних процесів втілюються у джерела фінансових асигнувань агропромислового підприємства. При цьому рух коштів, його швидкість і масштаби визначають працездатність фінансової системи інтегратора. З руху коштів розпочинається і ним же завершується грошовий кругообіг, оборот усього капіталу. Саме рух коштів є основною ланкою в процесі функціонування всього фінансового механізму.

Фінансові ресурси формуються ще до початку створення агроінтеграційної діяльності, в процесі утворення статутного капіталу. Далі ці кошти інвестуються для забезпечення логістично-господарської потреби, розширення й розвитку виробничого процесу. Саме так інтегратор отримує можливість займатися виробництвом і збутом продукції, отримуючи доходи.

Реалізаційні процеси агропромислового підприємства надають можливість отримувати кошти у вигляді виручки за видами його діяльності. Джерела надходження та рух грошових коштів виступають важливою властивістю функціонування як фінансового механізму, так і всієї фінансової системи інтегратора. Формування й використання різноманітних грошових фондів як частини коштів повинно мати цільове спрямування. Через них здійснюється забезпечення господарської діяльності необхідними грошовими ресурсами, а також сприяння розширеному виробництву в цілому. Від цього залежить стабільність фінансового стану й раціональне функціонування фінансового механізму як певний генератор кредитно-грошової маси у достатній її кількості.

Іншого підходу потребують грошові потоки, які являють собою сукупність розподілених у часі надходжень і виплат грошових засобів, що утворюються господарською діяльністю агропромислового підприємства. Грошові потоки, обслуговуючи

господарську діяльність практично в усіх її аспектах, мають забезпечувати фінансову рівновагу в процесі стратегічного розвитку, який значною мірою залежить від різноманітності грошових потоків та їх синхронізації у часі й обсязі. У цьому разі грошові потоки в системі фінансового механізму інтегратора, виступають суттєвим важелем забезпечення обороту капіталу, забезпечують зниження ризику неплатоспроможності та сприяють формуванню додаткових інвестиційних ресурсів для здійснення фінансової діяльності, яка виступить джерелом прибутку.

Отже, фінансовий механізм має спиратися на дослідження фінансової системи агропромислового підприємства, що потребує гнучкої організації виробничих відносин, реалізації і споживання з подальшим її вдосконаленням. У цьому разі його фінансова система, на нашу думку, має розглядатися як складна, відкрита, адаптивно-динамічна ймовірна система. Вона характеризується складністю структури, наявністю множинних елементів із складними взаємозв'язками, динамічністю поведінки в цілому й окремих елементів фінансового механізму.

Реалізація функцій фінансової системи на основі її механізму має відбуватися на базі постійного обміну інформацією із зовнішнім середовищем, де його умови визначаються динамікою процесів, характер яких імовірнісний. Динамічність фінансового механізму полягає у постійній зміні ролі й значення його елементів залежно від стану зовнішнього середовища та цілей інтегратора. Удосконалення ж його фінансового механізму має бути орієнтоване на досягнення поставлених цілей в умовах конкурентного середовища, коли цілі інших суб'єктів господарювання не збігаються з цілями інтегратора. Цю суперечність слід належним чином враховувати, узгоджуючи намічені цілі з можливостями їхнього досягнення. Таке узгодження цілей та інтересів відбувається через дію ринкових механізмів, фінансового механізму самого агропромислового підприємства, а також дії регулювальних механізмів за фінансовими сегментами. Звичайно, інтегратор не може вплинути на дію цих механізмів, він може тільки враховувати їхню дію у процесі свого функціонування, будуючи стратегію і тактику своєї поведінки таким чином, щоб максимально використовувати надані сприятливі можливості або згладжувати їхній деструктивний вплив.

Для цього необхідно мати якомога повнішу інформацію, що характеризує зовнішнє ринкове середовище. Вона має надходити від відповідних державних органів влади, які втілюють фінансовий механізм господарювання галузей в цілому. І тому поєднання макро- і мікрорівневих заходів надасть позитивні результати з адаптації фінансового механізму за його елементами із відпрацюванням певного напрямку формування фінансової системи інтегратора.

Отже, фінансовий механізм агропромислового підприємства зумовлює необхідність побудо-

ви цілісної концепції, що дасть змогу на підставі об'єктивної і суб'єктивної інформації приймати оптимальні й реальні рішення, які сприятимуть підвищенню ефективності його функціонування. Для збору, систематизації, обробки великого обсягу різноманітної інформації фінансового характеру, а також постійного проведення аналізу ситуації, коригування на основі розробленого фінансового плану, врахування значного обсягу додаткової інформації необхідно розробити і створити базу даних для фінансового аналізу і прийняття управлінських рішень щодо вдосконалення діючого фінансового механізму агропромислового підприємства.

Такі засоби можуть бути реалізовані у вигляді фінансового моніторингу — спеціально організованого системного і безперервного спостереження за фінансовим станом об'єктів з оперативною його оцінкою та стратегічним плануванням щодо прийняття відповідних рішень [7, с. 35]. Звідси система фінансового моніторингу являє собою відповідну модель, яка об'єднує стратегічний облік, стратегічне планування, стратегічний аналіз і контроль з метою ефективного забезпечення інформацією для прийняття управлінських рішень. Основним структурним елементом фінансового моніторингу виступить механізм, який забезпечить організаційні структури інформацією про функціонування елементів фінансових ресурсів, визначаючи позитивні і негативні фінансові потоки. Цей механізм має діагностувати реальні зміни, запобігати негативному стану процесів господарювання і вивчати порядок санації фінансового середовища інтегратора у разі його настання.

Створення системи фінансового моніторингу має бути спрямоване на прийняття оптимальних управлінських рішень на підставі отриманої економічної інформації, яка ранжується за своєю значущістю. Ця система полягає у виконанні облікової, аналітичної, діагностичної та контрольної функцій. При цьому інструментами системи фінансового моніторингу виступають стратегічний облік, стратегічне планування, стратегічний аналіз та контроль.

Висновок. Дія фінансового механізму агропромислового підприємства в цілому є ключовою галуззю економічної діяльності, що потребує своєчасного аналізу, контролю і регулювання. Динамічність і непередбачуваність фінансових процесів, що характеризуються наявністю множинності зв'язків і елементів, швидкою зміною зовнішніх умов і критеріїв оптимального управління фінансами інтегратора, визначає необхідність розробки системи інформаційного їх забезпечення з метою ефективного впливу на кінцеві результати діяльності.

Реалізація системи фінансового моніторингу дасть змогу вчасно знайти відхилення фактичних результатів від передбачених, виявити причини відхилень, а також розробити пропозиції щодо відповідного коригування окремих напрямів фінансової діяльності з метою її нормалізації і підвищення ефективності. На підставі цих параметрів можна

зробити висновок про рівень і якість механізму фінансового забезпечення агропромислового підприємства і, відповідно, про ступінь ризику вкладення його коштів у активи, які забезпечують його діяльність.

Активний розвиток процесів глобалізації міжнародного бізнесу неможливий без проблематики інтеграційних операцій — корпоративного злиття чи поглинання. Питання безперервності руху національної економіки до міжнародного досвіду корпоративної інтеграції стають все більш актуальними і значущими для вітчизняних аграрних підприємств, що спонукає до подальших науково-практичних пошуків їх вирішення.

Література

1. Крисальний А.В. Экономический словарь агропромышленного комплекса / А.В. Крисальний. — К. : Урожай, 1986. — 336 с.
2. Камаев В.Д. Экономическая теория : Учебник. / Камаев В.Д. — М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1998. — 245 с.
3. Ковалева А.И. Оптимизационная модель управления предприятием / А.И. Ковалева // Экономика і бізнес. — 2007. — № 10. — С. 48—54.
4. Кокова Э.Р. Основы формирования и функционирования интеграционных структур в АПК / Э.Р. Кокова // Вестник Кабардино-Балкарской Государственной сельскохозяйственной академии. — 2010. — № 12. — 21—24.
5. Давиденко Н.М. Фінансовий менеджмент підприємств / Н.М. Давиденко // Фінанси України. — 2004. — № 6. — С. 88—95.
6. Хачатурян С.В. Сутність фінансових ресурсів та їх класифікація / С.В. Хачатурян // Фінанси України. — 2003. — № 4. — С. 75—79.
7. Плікус І.Й. Система моніторингу для фінансового прогнозу діяльності підприємства / І.Й. Плікус // Фінанси України. — 2003. — № 4. — С. 32—38.

References

1. Krisal'nyj, A. V. (1986). Jekonomicheskij slovar' agropromyshlennogo kompleksa [Economic dictionary agribusiness]. — Kyiv, NIC AAN, 336 (in. Russ.).
2. Kamaev, V. D. (1998). Jekonomicheskaja teorija [Economic theory]. — Moskva, Gumanitarnyj izdatel'skij centr VLADOS, 245 (in. Russ.).
3. Kovaleva, A. I. (2007). Optimizacionnaja model' upravlenija predpriatijem [Optimization model of enterprise management]. Ekonomika i biznes, 10, 48—54 (in. Ukr.).
4. Kokova, Je. R. (2010). Osnovy formirovanija i funkcionirovanija integracionnyh struktur v APK [Bases of formation and functioning of the integrated structures in agrarian and industrial complex]. Vestnik Kabardino-Balkarskoj Gosudarstvennoj sel'skohozjajstvennoj akademii, 12, 21—24 (in. Russ.).
5. Davydenko, N. M. (2004). Finansovyj menedzhment pidpryemstv [Financial management of enterprises]. Finansy Ukrainy, 6, 88—95 (in. Ukr.).
6. Khachaturian, S. V. (2003). Sutnist' finansovykh resursiv ta ikh klasyfikatsiia [Essence of financial resources and their classification]. Finansy Ukrainy, 4, 75—79. (in. Ukr.).
7. Plikus, I. J. (2003). Systema monitorynhu dlja finansovoho prohnozu diial'nosti pidpryemstva [System for monitoring financial forecast of the company]. Finansy Ukrainy, 4, 32—38. (in. Ukr.).